

הוגנות וחירות

איך לחיות בחברה ביחד

בקשה:

קוראים יקרים,

לאחר שסיימתם לקרוא את החוברת (שהודפסה במימון עצמי),

אנא תנו אותה במתנה לחבריכם או לקרובי משפחה.

כך היא תגיע לאנשים נוספים שיוכלו להנות ממנה.

תודה על תשומת הלב 😊

גירסה: 1.0

תאריך: 16.1.2015

www.positive-values.org

הוגנות וחירות

איך לחיות בחברה ביחד

😊 כל הזכויות ניתנות

יש לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשגר ולקלוט בכל אמצעי את תוכן החוברת הזו.

שימוש בחומר הכלול כאן במלואו מותר ומומלץ בהחלט.

נודה לכם מאוד אם תדפיסו עותקים נוספים של החוברת מהאתר www.positive-values.org ותפיצו אותם לכמה שיותר אנשים, כדי שכולם יוכלו להנות מהם.

תודה על עזרתכם!

תקציר החוברת

הקדמה

לאנשים שונים יש השקפות עולם מגוונות, והחוכמה היא ללמוד כיצד לחיות יחד למרות אי-ההסכמות. זה אפשרי אם מסכימים לפעול על פי עקרונות של חירות והוגנות הדדית. החוברת מציגה בסיס לדיון עם אחרים כדי למצוא מכנה משותף וללבן את חילוקי הדעות.

היחס לזולת

היחס המוסרי לאחרים מבוסס על עיקרון ההדדיות וכלל הזהב: התייחס לאחרים בכבוד, ואל תעשה לאחרים מה ששנא עליהם (כי אחרת, גם הם יעשו לך מה ששנא עליך). מכאן נובעים גם טוב-לב, אדיבות ודרך-ארץ, תרבות דיון, ותקשורת מקרבת לפתרון סכסוכים. ביטויי שנאה על בסיס גזענות, סקסיזם והומופוביה פסולים.

זכויות האדם

כל בני-האדם נולדים חופשיים ובעלי זכויות יסוד טבעיות, כגון: הזכות לחיים, חופש המחשבה והמצפון, חופש הביטוי, והזכות לפרטיות. הממשל הוא כלי שאמור לשרת את האזרחים כדי להגן על זכויות אלה, ועליו להתייחס באופן שווה והוגן לכולם, מתוך מנהל תקין וללא שחיתות.

חזון

על פי החזון לחברה מתקדמת ונאורה, אנשים ידעו להתייחס זה לזה בכבוד, לנהל תקשורת בינאישית אפקטיבית, ויטפחו מוסדות דמוקרטיים וליברליים, שמבטיחים הזדמנויות שוות לכולם להגשים את חזונם הייחודי לחיים טובים ולתרומה לעולם.

הקדמה

מטבע הדברים, לאנשים שונים יש דעות שונות והשקפות עולם מגוונות. זה כמובן לגיטימי, אבל זה גם יוצר פעמים רבות חיכוכים, מריבות, ולפעמים מאבקים של ממש. כיוון שכולנו בכל זאת חיים בחברה אחת, החוכמה היא ללמוד איך לחיות זה עם זה גם אם יש בינינו אי-הסכמות גדולות.

זה אפשרי אם מסכימים לפעול על פי כללים מוגדרים שנועדו לאפשר לכל אחד חופש להאמין במה שהוא רוצה ולפעול כפי שהוא רוצה, כל עוד אינו פוגע בחופש של אחרים, וכללים שנועדו לשמור על הוגנות הדדית מירבית, כדי שאף אחד לא יקפח את זכויותיהם של אחרים. החוברת מפרטת את הרעיון הזה של חופש והוגנות, בצורה של עקרונות ודוגמאות.

לצערנו, בחברה עדיין קיימות מספר תופעות שליליות ביותר שאולי אף מתפשטות בה, כגון: ביטויי גזענות והסתה לאלימות, זילזול ובוז, גסות רוח וחוסר אדיבות, שחיתות בשילטון, פגיעה בזכויות האדם, ועוד. לכן חיוני ביותר ללמוד על העקרונות המאפשרים חיים משותפים ולהפיץ אותם בחברה כדי להקטין את התופעות השליליות האלה.

הרעיונות כאן אינם המצאה חדשה, אלא נאספו ממוגוון מקורות שחלקם קיימים כבר מאות שנים. יש אנשים רבים ששותפים לרעיונות המובאים כאן, או לפחות לרובם. אך למיטב ידיעתי, ההשקפה הזו לא נוסחה עד היום בצורה מרוכזת ומספיק ברורה לטעמי, ולכן ניסיתי לבטא אותה כאן כפי שאני מבין אותה.

הנוסח הקיים כאן הוא רק גרסה ראשונית, ומעניין אותי לבדוק עם אנשים רבים האם הם מסכימים עם כל מה שכתוב כאן, ואם לא, מה הסיבות, כדי שנוכל לנהל על כך דיון וללבן את הסוגיות. לפעמים הניסוח דורש שיפור ותיקון, ולפעמים צריך לבדוק יותר לעומק את האמונות הבסיסיות. אין לי את כל התשובות, ואני שומר על ראש פתוח כדי לשמוע דעות אחרות ואף לשנות את דעתי אם אפגוש בסיבות טובות לכך. אשמח מאוד לקבל ממך משוב.

הסקירה התמציתית כאן היא כמובן רק טעימה על קצה המזלג, ויש הרבה מה להרחיב על כך. אך זוהי רק ההתחלה.

קריאה נעימה!

היחס לזולת

עיקרון ההדדיות

כל אדם רוצה להימנע מכאב ומסבל, ואינו רוצה שיתייחסו אליו באופן פוגעני, משפיל או מפלה לרעה, שגורם לו לסבול.

כל אדם יכול להכיר בכך שכל האנשים האחרים גם הם בני אדם כמותו, וגם הם רוצים להימנע מסבל, ורוצים יחס הוגן ולא פוגעני כלפיהם.

לכן, על פי ההיגיון הפשוט של **עיקרון ההדדיות**, על כל אדם להתייחס לאחרים בצורה חיובית ומכבדת, ולהימנע מלעשות להם דברים בכפייה ובניגוד לרצונם.

אפילו ילדים קטנים מבינים את העיקרון הזה באופן אינטואיטיבי: אם לדוגמה ילד אחד מרביץ לילד אחר, והוריו גוערים בו ואומרים לו "זה לא בסדר שהרבצת לו – תחשוב איך אתה היית מרגיש אם היו מרביצים לך ככה", הילד מבין מיד את הטיעון. הוא לעולם לא מצטדק בתגובה כגון "נכון, אני לא רוצה שירביצו לי ככה, אבל לי מותר להרביץ לאחרים", כי הוא מבין שאם לו מותר, אין שום דבר שימנע מאחרים לחשוב שגם להם מותר להכאיב לו. אם הוא מביא צידוק למעשיו, זו תמיד תהיה טענה שהוא פגע בילד האחר בתגובה לכך שהילד האחר פגע בו קודם לכן או ניסה לפגוע בו.

לפיכך, אם אדם מסרב לכבד את עיקרון ההדדיות, ומתייחס לזולת באופן שלילי או פוגעני, שלא יתפלא אם יקבל בתגובה יחס שלילי מאחרים, וגם לא יהיה לו צידוק לבוא בטענות על כך. "יחס גורר יחס".

התפיסה הזו קשורה לכלל המוסרי הבסיסי ביותר, שמופיע בוריאציה כלשהי בכל התרבויות, ונקרא **כלל הזהב**. הכלל אומר: התייחס לאחרים כפי שאתה רוצה שיתייחסו אליך ("יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך", "ואהבת לרעך כמוך"). גירסה דומה היא **כלל הכסף**: מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך. הניסוחים האלה אינם מדויקים מספיק, כי אם אני אוהב יחס מסויים כלפיי זה עדיין לא אומר שמישהו אחר יאהב אם אתייחס אליו כך. הנה ניסוח מדויק יותר:

- אל תעשה לאחרים מה ששנוא עליהם (כי אחרת, גם הם יעשו לך מה ששנוא עליך).
- התייחס לאחרים בכבוד (כי אחרת, גם הם לא יתייחסו אליך בכבוד).

השוואה

הטבלה הבאה מראה השלכות של עיקרון ההדדיות מבחינת צורות התנהגות לאחרים:

התנהגות ראויה	התנהגות פסולה
טוב-לב אדיבות, נימוס, דרך-ארץ התחשבות בזולת כבוד לזולת	רוע-לב גסות רוח, חוצפה חוסר התחשבות זילזול, ליגלוג, בזז

גזענות, סקסיזם, הומופוביה	סובלנות
אפליה, צביעות	הוגנות
מרמה, הונאה, רמאות, ניצול	אמינות
תחמנות	עזרה לזולת
נוקשות, קשיחות	נועם
עוינות, יריבות	ידידותיות
זדון	אנושיות
אטימות, אדישות	סימפתיה
פסיכופתיה, חוסר-רגישות	אמפתיה
אלימות, אכזריות, חוסר רחמים, רשע	חמלה
קמצנות	נדיבות
שמחה לאיד, קנאה, צרות עין	פירגון
נקמנות, טינה	היכולת לסלוח

אלימות

זה אמור להיות ברור לכולם, אבל לצערנו זה לא המצב, ולכן נציין כאן במפורש. אסור לעשות את הדברים הבאים, ולא מוסרי לעשות אותם:

- לפגוע פיזית באדם, וזה כמובן כולל שאסור להרוג, וגם אסור להתעלל.
- לאנוס ולתקוף מינית, או להטריד מינית (במגע או במילים). כל מגע מכל סוג שהוא ללא הסכמה מפורשת מהאדם שנוגעים בו אסור.¹
- להטריד או להשפיל אדם בפרהסיה באופן מילולי.

הזכות להגנה עצמית

מי שתוקף בכוונה אדם אחר ללא התגרות מפר את עיקרון ההדדיות, בכך מוותר על זכותו לשלמות גופו, ומותר לנתקף להגן על עצמו בכל דרך ולתקוף בחזרה כדי לנטרל את התוקף.

אדיבות

מכלל הזהב נובע שעל כולנו לנהוג באדיבות זה כלפי זה. אם אנחנו לא רוצים רוצים שמישהו יידחף לפנינו בתור בסופר או בקופת חולים, או יחתוך אותנו בפראיות בכביש, כך לא נעשה לאחרים. אם מישהו אחר נדחף בתור, אזי לצעוק עליו לא יועיל, אלא רק לפנות בבקשה מנומסת. אם מישהו עוצר את מכוניתו באמצע הכביש, לצפור לא יעזור, ולעקוף בעצבנות יכול לסכן אותנו ואת הנהגים האחרים. מוטב לאבד רגע בחיים מאשר את החיים ברגע.

¹ כמובן הכוונה כאן אינה למקרה בו נוגעים באדם פצוע כדי להציל אותו.

תרבות דיון

תרבות דיון משמעותה דיבור בצורה שמכבדת את הזולת. לתת לאחרים לסיים את דבריהם מבלי להתפרץ ולקטוע את דבריהם. יש פיתגם שאומר שיש לנו פה אחד ושתי אוזניים כדי שנקשיב פי שניים ממה שאנחנו מדברים, אבל אנשים מתנהגים כאילו יש להם שתי פיות ואוזן אחת (או אפילו פחות מאחת).

כמו-כן, אין זה מכבד להשתמש בביטויי גנאי או בשפה מלגלגת ומזלזלת. זה גם לא מועיל למטרה שלנו – הרי התבטאות כזו לא תגרום לצד השני להשתכנע מדברינו אלא רק להרגיש מותקף ולרצות להתגונן או להתקיף בחזרה. תמיד טוב להזכיר לעצמנו שכל אדם חושב, מדבר, ומתנהג על סמך מה שנצבר בראשו במהלך חייו, על סמך מה שספג ממשפחתו וסביבתו. אנחנו יכולים להפריד בין דבריו ומעשיו של אדם, שאינם מקובלים עלינו, לבין האדם עצמו, שאת דעתו והתנהגותו ניתן אולי לשנות. מטרתנו להציג את עמדתנו בצורה מכבדת כדי שאולי נצליח לשכנע אותו או להגיע להבנה.

לצערנו, תרבות הדיון הנפוצה בכנסת ובחלק מתוכניות האירוח בטלוויזיה, ולפעמים בעיתונים, אינה דבקה בעקרונות אלו, וכך אינה מאפשרת דיון ענייני והתקדמות.

מנהל תקין

התייחסות נאותה לזולת כוללת לא רק אנשים שיש לנו מגע ישיר איתם אלא גם אנשים שלפעולותינו יש השלכה עקיפה אך ברורה עליהם. בפרט, על כל אדם המכהן במשרה ציבורית (שר בממשלה, חבר כנסת, שופטים, שוטרים, עובדי השירות הציבורי, וכו') מוטלת החובה למלא את תפקידו בצורה מקצועית על פי אמות מידה של מנהל תקין, טוהר מידות, אחריותנות (accountability), ודוגמה אישית. תופעות של שחיתות, קבלת שוחד, הטיית מכרזים, הוצאות מופרזות, ומעילה באמון הן פסולות על פי עיקרון ההדדיות כי הן פוגעות ברוב האזרחים.

אזרחים משלמים מיסים מכספם הפרטי כדי לממן שירותים שהמדינה אמורה לספק להם (וגם אין להם בחירה בכך, כי אם לא ישלמו, המדינה תכניס אותם לבית הכלא). אם אדם במשרה ציבורית מועל בכספים לטובתו האישית, הרי הוא גונב כך כסף מהאזרחים. אם הוא "תופר" לחבר שלו ג'וב שלא בצורה של מכרז תקין, הוא פוגע באזרחים כי הוא פועל בחוסר הגינות כלפי יתר המועמדים הראויים למשרה, וגם פוגע באיכות השירות הניתן לאזרחים כי האדם המתאים ביותר לתפקיד לא קיבל אותו.

איך להגיב לאנשים שפוגעים

לומר שראוי להתייחס יפה לזולת זה טוב ויפה בתאוריה או בעולם אידאלי בו כולם מתנהגים כפי שאנחנו רוצים. אבל בעולם האמיתי – מה אנחנו אמורים לעשות לגבי אנשים שלא מוצאים חן בעינינו או מרגיזים אותנו, או איננו מסכימים עם מעשיהם או חושבים שהם פושעים?

כמובן אין להתעלם מהעובדה שבעולם יש אנשים שפועלים להזיק לנו. התעלמות כזו תוביל לפגיעה בנו, וזהו אינו טוב לב כלפי עצמנו. יחד עם זאת, אם מישהו פועל באופן שלילי כלפינו, הרי שהוא עצמו למד התנהגות כזו מסביבתו, ובסיכויו גבוה אף סבל ממנה בעצמו. (לדוגמה, ככל

שההתעללות בילד גדולה יותר, כך גדל הסיכוי שהוא יהפוך להיות הורה מתעלל. ולהפך, ככל שרמת החום, האהבה, הנדיבות, והחמלה גדולה יותר במשפחה, כך גדל הסיכוי שהילדים יהפכו לאנשים שמתייחסים כך לאחרים (ולילדיהם). אדם הפוגע בזולת הוא בעצמו נפגע בעבר, ומתוך חמלה כלפיו וכלפינו, יש לפחות לנסות, במידת האפשר, לעזור לו ללמוד דפוס בריא יותר של התנהגות, וזאת מבלי לאפשר לו לפגוע בנו או באחרים. (עם זאת, יש לצערנו אנשים שכל כך נפגעו בעברם, שייתכן שהגישה הזו אינה אפשרית מבחינה פרקטית בהתנהלות שלנו איתם.)

אדם קרוב

אם הפוגע הוא אדם שכבר יש לנו מערכת יחסים איתו (בני משפחה, חברים, עמיתים לעבודה, וכד'), ובסה"כ הקשר איתו בסדר, אבל קורה מקרה והוא אומר או עושה משהו שבעקבותיו אנו מרגישים כעס או עלבון, אנחנו יכולים לבחור שלא לתת לתגובה הרגשית להשתלט עלינו לחלוטין ולגרום לנו להגיב בתוקפנות כלפיו. ניסיון העבר מלמד, שתגובה כזו בד"כ לא רק שלא גורמת לזולת להתנצל או להשתנות אלא אף הופכת את הסיטואציה לגרועה הרבה יותר כי היא גורמת לזולת להגיב בתוקפנות כלפיו, להתחפר בעמדותיו, ולהגדיל את הקרע ביחסים. הכוונה כאן אינה להתעלם מהרגשות שעולים בנו – בהחלט עלינו להתייחס אליהם, אך יחד עם זאת, לא לתת להם להשתלט עלינו לחלוטין, ולברר עם עצמנו מה הסיבה לרגשות האלה.

כשאנו עוצרים לבדוק מדוע מעשיו של הזולת גורמים לנו תחושה של כעס או עלבון, לפעמים נגלה שהסיבה אינה מעשיו אלא מצב הרוח הכללי שלנו באותו יום, או אולי כאב שקפץ אצלנו כי המקרה הנוכחי הזכיר לנו (אולי באופן לא מודע) אירוע דומה שקרה לנו בעבר. לפעמים האדם השני אכן פעל בצורה שפוגעת בנו או בצורה לא הוגנת, ובמקרה כזה, אפשר לנסות לדבר איתו על כך באופן פרודוקטיבי שמקדם את המצב. לדוגמה, נוכל לומר: "כשאתה עשית כך וכך, אני הרגשתי כעס כי... ואני מבקש ממך לעשות... כי זה ישפר את הדרך בה נוכל לחיות/לעבוד יחד". כך אפשר להוביל לשיפור הקשר במקום להתחפרות שני הצדדים ב"מי צודק" או בהאשמות הדדיות. לפרטים נוספים, חפשו באינטרנט על "תקשורת לא-אלימה" ("non-violent communication").

גזענות והכללות אחרות

ההכרה בכך שהזולת הוא קודם כל בן אדם כמונו קודמת לשינוי לקבוצה: גבר או אשה, צעיר או מבוגר, שייכות לעם או לקבוצה אתנית, לאמונה בדת מסויימת או בשום דת, נטייה מינית כזו או אחרת, או שייכות למעמד כלכלי-חברתי. בכל המקרים, האדם האחר, בדיוק כמונו, רוצה להרגיש טוב ולהימנע מסבל, ולכן זה לא מוסרי להפלות אותו על רקע מין, גיל, לאום, אתניות, דת, נטייה מינית, או מעמד. משום כך, דעות קדומות וביטויי גזענות, שנאת זרים, סקסיזם, והומופוביה אינם מוסריים, וכך גם כל חוק או ציווי דתי שמפלה אדם על רקע כזה.

זכויות האדם

הסבר כללי

מהן זכויות האדם?

לכל אדם, מעצם היותו אינדיבידואל, בעל תבונה ומצפון, ויכולת לנהל את חייו ולקחת אחריות על מעשיו, קיימות **זכויות יסוד טבעיות**.

זכויות אלה קיימות באופן שווה לכל אדם, ללא יוצא מהכלל, ללא תלות במין, גיל, גזע, צבע, שפה, דת, דעה, לאום, מוצא, רכוש, מקום מגורים, או מעמד אחר.

זכויות אלה אינן ניתנות להפקעה. הן גם אינן תלויות בשרירות ליבו של שילטון המדינה – לא השילטון מעניק אותן, ואין לו סמכות לשלול אותן.

חירות

כל האנשים נולדים במעמד זהה, כתינוקות אנושיים **חופשיים**.

אין לאף אחד זכות לפגוע בחירות הזו באופן שרירותי - כל אדם הינו חופשי, ורשאי לחשוב ולעשות כפי רצונו והחלטותיו, ולאחרים אין כל זכות להתערב במעשיו, כל עוד מעשיו אינם פוגעים בחירותם ובזכויותיהם הטבעיות של אנשים אחרים, במישרין או בעקיפין, כלומר כל עוד המעשים אינם מונעים מאנשים אחרים את היכולת לממש את זכויותיהם.

כל אדם מהווה "מטרה" בפני עצמו, ואין לראות אדם כאמצעי עליו אדם אחר רשאי לכפות את מטרותיו.

מקור הסמכות לזכויות האדם

חירות האדם וזכויותיו הטבעיות הם פועל יוצא של היותו אינדיבידואל בעל תבונה ומצפון, והם גם קיימים על בסיס עיקרון ההדדיות שהוזכר בפרק הקודם: הזכויות המפורטות להלן מבטאות את היחס ההוגן שאנשים יכולים לצפות לקבל מזולתם בחברה המבוססת על **הוגנות הדדית**. לדוגמה, לאדם יש זכות שלא להיות מוחזק כעבד אצל אדם אחר, כי גם האדם האחר בעצמו לא היה רוצה להיות מוחזק כעבד. לאדם יש זכות לחופש מכפייה דתית כי גם אלו המבקשים לכפות את דתם עליו לא היו רוצים שמישהו אחר יכפה עליהם את דתו. וכן האלה.

סייגים לזכויותיו של פוגע

אם אדם פוגע במכוון בחופש ובזכויותיו של זולתו החף מפשע, הרי שעל פי עיקרון ההדדיות, הזולת, וכך גם אחרים הבאים להגנתו, רשאים ובצדק לפגוע בזכויותיו של הפוגע, וזאת במידה המינימלית הנדרשת כדי למנוע את הפגיעה ולהגן על זכויות החפים מפשע.

במילים אחרות: אם אדם אינו מכבד את זכויותו של הזולת, שלא יתפלא ושלא יבוא בטענות אם אחרים גם לא יכבדו את זכויותיו.

עיקרון זה נכון לכל הזכויות והחירויות להלן, גם אם לא מצויין במפורש.

רקע להצהרות בדבר זכויות האדם

מספר הצהרות בדבר זכויות האדם נוסחו במהלך ההיסטוריה, בעיקר ב-250 השנים האחרונות. הפרק כאן שואב השראה ותכנים ממספר מקורות, כולל:

- ההכרזה האוניברסלית על זכויות האדם (או"ם, 1948)
- האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות (או"ם, 1966)
- חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו (1992), חוק יסוד: חופש העיסוק (1994), וסעיפי זכויות האדם במגילת העצמאות של מדינת ישראל.
- מגילת הזכויות של ארצות הברית (1789)
- כתב הזכויות והחירויות הקנדי (1982)
- הצהרת זכויות האדם והאזרח (צרפת, 1789)

אחת ההצהרות החשובות ביותר – ההכרזה האוניברסלית על זכויות האדם באו"ם ב-1948, מכוננת את **כבוד האדם** כערך מוחלט ואוניברסלי, כלומר – ערך המחייב תמיד, בכל מקום, ללא יוצא מן הכלל. בשום מקום ובשום זמן אסור – ואי אפשר – לגזול משום אדם בשל שום סיבה את השתייכותו למשפחת האדם ואת ערכו וכבודו. ההצהרה נוסחה על רקע השואה, בה הנאצים ניסו לשלול מאנשים את אנושיותם ושייכותם למשפחת האדם, ולכן גם את זכויות האדם הבסיסיות ביותר שלהם. יהודים, צוענים, אנשים בעלי מוגבלויות גופניות או נפשיות, הומוסקסואלים ולסביות, קומוניסטים ואחרים הוגדרו על ידי הנאצים כ"לא אנושיים", ולכן כמי שניתן להשתמש בהם כחומר גלם, לשלול מהם את כל זכויותיהם, ואף להשמידם. הקביעה שכבוד האדם הוא ערך מוחלט ואוניברסלי, אשר חל באותה מידה בדיוק על כל בני האדם באשר הם, תמיד וללא סייג, היא תגובת נגד של העולם שלחם בנאציזם וניצח אותו, ובחר לקבוע כערך עליון בדיוק את הערך שעליו קראו הנאצים תיגר.

מטרת ההצהרה

הכרה בכבודו הטבעי ובערכו של כל אדם, ובזכויות הטבעיות השוות והבלתי-ניתנות-להפקעה שקיימות לכל חברי משפחת האדם מרגע לידתם, היא הבסיס לחירות, צדק, ושלום בעולם, והיא אחת השאיפות הנאצלות ביותר של האנושות.

לצערנו הרב, התעלמות וזילזול בזכויות האדם הובילו ועדיין מובילים לדיכוי חירות הפרט ולמעשים ברבריים ומזוויעים, שמזעזעים את מצפון האנושות.

לפיכך, חיוני להגדיר את זכויות האדם בהצהרה כגון זו, וחיוני לפעול דרך חינוך והוראה למען הנחלת ידע והבנה נרחבים של זכויות וחירויות אלה ולקדם הערכה אליהם בתרבות ובחברה בכל המקומות בעולם, כדי להוביל לאיכות חיים טובה יותר בחברה חופשית והוגנת.

חיוני לעגן הכרה ויישום אפקטיביים של זכויות האדם בקרב האוכלוסיה ובמערכות השלטון של כל המדינות, ולעגן את ההגנה על זכויות האדם בחוקי המדינה ובמוסדות אכיפתם, כדי למנוע מצב בו האנשים נאלצים בלית ברירה וכמפלט אחרון למרוד כנגד משטר של עריצות ודיכוי.

פירוט הזכויות

הזכות לחיים, לשלמות הגוף, ולביטחון פיסי

לכל אדם הזכות לחיים, לשלמות גופו, ולהגנה מפני כל פגיעה או התעללות, גופנית או נפשית.

זכות בסיסית זו מאפשרת לאדם לחיות את חייו בכבוד וללא השפלה, ואת מימוש כל שאר זכויותיו וחירויותיו הנובעות מעצם היותו אדם.

הזכות כוללת:

- זכות שלא להיות קורבן לפגיעה גופנית, בין שגורמת למוות ובין שלא.
- זכות שלא להיות קורבן לעינויים או לעונש או יחס אכזריים או משפילים.
- זכות לחיות חיים ללא פחד והשפלה הנגרמים על ידי אדם כלשהוא (כגון אלימות במשפחה) או רשויות השלטון (כגון שימוש בכוח מופרז בעת חקירה משטרתית).

חופש מעבדות

הזכות שלא להיות מוחזק כעבד או בשיעבוד. עבדות, מסחר בעבדים, וסחר בבני-אדם (למטרות עבודה או זנות או כל מטרה אחרת) אינם מוסריים ואינם חוקיים.

חופש התנועה

לכל אדם זכות לנוע כרצונו ולא להיות כלוא.

(רק אדם שפגע באחרים יכלא, וזאת על פי חוק וכדי למנוע ממנו לפגוע באנשים נוספים).

חופש המחשבה והמצפון

לכל אדם זכות להחזיק בכל מחשבה, דעה או אמונה (דתית ולא דתית), ולגבש את דעתו בחופשיות בכל נושא. אין לכפות על אדם מחשבה, אמונה, או דעה.

לכל אדם זכות להחזיק בערכי מוסר על פי מצפונו, להכריע בין טוב לרע, ולפעול בהתאם להכרעה זו, כל עוד פעולה זו אינה פוגעת בזכויותיהם הטבעיות של אנשים אחרים.

חופש הדת וחופש מדת

זכותו של כל אדם לבחור ולקיים את דתו, או להמיר את דתו, או לא לקיים שום דת, על פי שיקוליו האישיים ובכל דרך שימצא לנכון, וכמו-כן לקיים מנהגים וטקסים דתיים לבד או בקבוצה, כל עוד אינו פוגע בחופש של אחרים.

אין לכפות קיום מנהגים דתיים או לימודי דת על אדם באיום מפורש או עקיף, ואין למנוע מאדם את זכותו לשנות את דתו, לעזוב דת, או להצטרף לדת.

לחופש הדת יש השלכות בנוגע ליחסי דת ומדינה – ראו בסוף הפרק הזה.

חופש הביטוי

לכל אדם זכות להביע בפומבי את מחשבותיו, דעותיו, ואמונותיו, לכתוב ולפרסם אותן ולקבל מידע בנוגע להן, בכל הדרכים המשמשות לכך: דיבור, כתיבה, יצירת סרט קולנוע, ועוד, ומבלי שיוטלו הגבלות שרירותיות על כך.

חופש הביטוי הוא מימוש חופש המחשבה והמצפון, שטעמם ניטל אם נשללת האפשרות לבטא אותם.

סייגים לחופש הביטוי:

אין בזכות חופש הביטוי כדי להצדיק פגיעה בזכויותיהם של אחרים, לרבות שימוש לרעה בחופש הביטוי כהסתה לאלימות, לרצח או לטרור כלפי אדם או קבוצה, או קריאה לפגיעה חמורה בזכויותיהם של אנשים אחרים, או כאשר הביטוי מטיח השמצות שקריות כלפי אדם או קבוצה ופגיעה בשמם הטוב ("לשון הרע"). במקרה כזה, לאחרים יש זכות לפעול במידה הראויה כדי למנוע פירסום והפצה של הסתה או השמצה כזו.

שני סוגים ספציפיים של חופש הביטוי:

- **חופש הפירסום ועיתונות:** מתייחס לחופש הביטוי בערוצי החדשות והתקשורת, והזכות לקיים עיתונות עצמאית ולבקר את השילטון ללא צנזורה (מלבד במקרים ברורים של סכנה לביטחונם של אנשים). חופש זה קשור ל**זכות הציבור לדעת** מידע על פעילות הממשל ועל הנעשה במדינה כדי שיוכל לפקח על השילטון.
- **חופש ההתאספות וההפגנה:** מחאה והפגנה מהוות כלים לגיטימיים להבעת תמיכה או ביקורת של פרטים באופן עצמאי או מאורגן.

חופש ההתאגדות

החופש של כל אדם להקים אירגון (עמותה, עסק, אירגון עובדים, מפלגה, וכו'), להצטרף לארגון, ולעזוב אותו, וכן החופש של אירגון לפעול כדי לקדם את מטרות חבריו. אין לחייב אף אדם להשתייך לאירגון.

חופש העיסוק

הזכות של כל אדם לעסוק בכל עיסוק, מקצוע, ומסחר שיחפוץ בו (כל עוד אינו פוגע בזכויותיהם של אחרים, כדוגמת סחר בבני אדם).

חופש הקשר והמיניות

לכל אדם בגיר זכות לקשר רומנטי או מיני עם אנשים אחרים, כולל מאותו המין, וכולל מגזע/עם/אתניות/דת אחרים, כל עוד היחסים נעשים בהסכמה מלאה של שני הצדדים, ואסור למנוע ממנו בחירה כזו משום סיבה. אין להפלות אנשים בגלל נטייתם המינית או בחירתם בבני זוג, גם אם זה לא לטעמם של אנשים אחרים.

הזכות לפרטיות

לכל אדם זכות למרחב פרטי (פיסי ווירטואלי) הנתון לשליטתו הבלעדית. זאת כי כל אדם זקוק לפרטיות על מנת לפתח ולממש את האוטונומיה שלו כפרט – ישנם תחומים בחיי אדם שאינם אמורים להיות ברשות הרבים ללא הסכמתו המפורשת. הפרטיות מאפשרת לאדם לחיות את חייו ללא חשיפה, התערבות או חדירה לחייו, ולשלוט על מידת החשיפה של חייו בהתאם לרצונו.

זכות הקניין

זכות הקניין היא בעלותו של אדם על נכס (פיסי או רוחני), וזכותו להשתמש בנכס כרצונו ולמנוע מאנשים אחרים להשתמש בנכס ולפגוע בו. אסור להיכנס לאדמתו ולביתו של אדם ללא רשותו, ואין להפריע לו להשתמש בנכסיו כרצונו.

יש סייגים לזכות זו לגבי מי שמנצלים אותה לרעה כדי לפגוע באחרים, לדוגמה כדי למנוע מפגעי רעש, ריח וזיהום אוויר הפוגעים בשכנים.

מי שגונב או נוטל שלא ברשות את רכושו של אחר, הרכוש אינו הופך לקניינו, אלא עליו להשיבו לבעליו החוקיים. כך ראוי גם שייעשה לגבי הטבות וכספים שנבחרו ציבור לקחו מהקופה הציבורית לעצמם או לחבריהם באופן בלתי ראוי, כבמקרי שוחד, שחיתות, ומשכורות מוגזמות.

היחסים בין אדם לממשל

תפקיד המדינה

ממשל המדינה אמור להיות כלי שנועד לעזור לאזרחים לממש את זכויותיהם וחירויותיהם הטבעיות ולהגן עליהן. הזכויות והחירויות המצוינות לעיל אינן תלויות בשילטון, אך הן אמורות להיות גם מעוגנות בחוקי המדינה, ועל הממשל להגן עליהם באופן אקטיבי – כדי שיגשים את ייעודו.

אזרחי המדינה הם הריבון האמיתי במדינה, ולא הנשיא, הממשלה, בית הנבחרים וכו'. נבחרו הציבור הם שליחים שנבחרים לשמש בתפקידים במערכת הממשל, ועליהם לפעול במנהל תקין למען טובת כלל האוכלוסיה, ולא למען הטובה האישית של עצמם או של מקורביהם.

לצערנו, ממשלים רבים נשלטים בידי קבוצה קטנה דיקטטורית או פאשיסטית, פוגעים בזכויות האדם הבסיסיות של אזרחיהם או של אנשים אחרים, ומשתמשים באלימות להשגת מטרותיהם.

להלן הזכויות הטבעיות שאמורות להיות לאנשים ביחס לממשל.

הזכות להגנה תחת החוק

כאמור, הממשל אמור להיות כלי בידי האזרחים כדי להשתית חוק וסדר ולאוכפו למען הגנה על הזכויות והחירויות הטבעיות שלהם.

הזכות ליחס שווה

חוקי המדינה, אכיפתם, והיחס לו זוכה אדם מהשילטון אמורים להיות זהים לכולם, ללא אפליה לטובה של מקורבים לשילטון, או אפליה לרעה של קבוצה מסויימת כגון על רקע גזעני, דתי, השקפה פוליטית וכו'. (במקרים מסויימים, ישנה אפליה לטובה של קבוצה עם צרכים מיוחדים כגון זקנים, נכים, וכו').

הזכות להגנת המיעוט מפני עריצות הרוב

במשטר דמוקרטי, המפלגה השלטת אמנם נקבעת על פי הצבעת הרוב, אך אפילו לרוב אין זכות לפגוע בזכויות הטבעיות של אנשים השייכים לקבוצות המיעוט. זכויות אלו מעוגנות בחוקה או בחוקי יסוד שאינם ניתנים לשינוי בקלות גם בידי רוב רגיל בבית המחוקקים על סמך אופנה פוליטית, וזאת כדי להגן מפני השתלטות גורמים קיצוניים פאשיסטיים, כפי שקרה לדוגמה בזמן עליית המפלגה הנאצית לשילטון בגרמניה בהליך דמוקרטי. גם במגילת העצמאות נכתב שהמדינה "תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום; תקיים שיוון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות".

הזכות להליך הוגן

אדם שנמצא בהליך של העמדה לדין, תשמרנה כל זכויותיו כדי להבטיח שמהרגע בו נחשד בביצוע עבירה ועד הענשתו, הפגיעה בזכויותיו תהיה מוצדקת. זכות זו כוללת בין היתר:

- הזכות למשפט הוגן ופומבי של בית דין בלתי תלוי וללא משוא פנים, בו ניתנות לאדם כל הערובות הדרושות להגנתו.
- הזכות להיחשב חף מפשע כל עוד לא הוכחה אשמתו כחוק במשפט.
- הזכות לדעת במה הוא נאשם, מראשית החקירה.
- אסור לחפש ברשותו של האדם, ללא צו חיפוש מבית משפט.

הזכות לבחור ולהיבחר

לכל אזרח מעל גיל הנקבע בחוק זכות לבחור בבחירות הוגנות וחשאיות למוסדות הממשל (המקומי והארצי). אין לאף אדם משקל-יתר או זכויות יתר בהצבעתו.

לכל אזרח מעל גיל הנקבע בחוק, שלא הורשע בעבירות על החוק ובמיוחד בעבירות שחיתות ושוחד, יש זכות להקים מפלגה או להתמודד בבחירות למוסדות הממשל.

הזכות לשקיפות המידע

לכל אזרח זכות לדרוש ולקבל מידע בנוגע לכל החלטות ופעילויות הממשל, כולל פירוט תקציבים, פירוט פגישות בין נבחרי ציבור לאנשי עסקים ולוביסטים, ועוד. על מוסדות הממשל לאסוף באופן עקבי מידע על פעילויותיהם ולספקו לציבור, כדי שהאזרחים יוכלו לעקוב אחרי פעילות הממשל, לבקר אותה, ולהשפיע עליה דרך ועדות, עצומות, בחירות, ועוד.

הפרדת רשויות

סמכויות השלטון אמורות להיות מפוצלות לרשויות נפרדות ועצמאיות (ככל הניתן) המאזנות ובולמות אחת את השנייה: הרשות המחוקקת, הרשות המבצעת (הממשלה וגופיה), הרשות השופטת (בתי המשפט), והרשות המבקרית.

אמנם זוהי לא בדיוק זכות אזרחית, אך זהו עיקרון המוכר בכל העולם כעיקרון יסוד לממשל במדינה מתוקנת, שנועד למנוע הצטברות כח רב מדי בידי גורם יחיד או קבוצה קטנה.

הפרדת דת ומדינה

המדינה, שהיא כלי למימוש זכויות-האדם עבור אזרחיה, אמורה להיות נפרדת לחלוטין מהתערבות בענייני הדת שלהם, וזאת על סמך הזכות לחופש הדת וחופש מדת. לדוגמה, חוקת ארה"ב אוסרת על בית הנבחרים לחוקק כל חוק ההופך דת כלשהי לדת המדינה או מעדיף דת אחת על פני אחרת.

ישנם דתיים המתנגדים לעיקרון זה, ורוצים לעגן את חוקי דתם כחוקי המדינה. אולם דרישה זו מנוגדת בבירור לעקרונות החירות וההדדיות, כיוון שהיא מבקשת לכפות על כל האנשים את חוקי הדת, ובכך פוגעת בזכותם לחופש הדת. אין שום זכות וצידוק מוסרי לכפיית מנהגי הדת, כי מי שרוצה לכפות את מנהגי דתו על אחרים בעצמו מתנגד לכפיית מנהגים דתיים אחרים עליו.

לגבי מדינת ישראל: אמנם היא מוגדרת כ"מדינה יהודית ודמוקרטית" בחוקי היסוד (כגון חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו). אך היא הוקמה ונוסדה בידי יהודים חילונים ציוניים, והרוב המוחלט של האוכלוסיה כיום אינו חי על פי ההלכה ואינו מעוניין בכפיית חוקים דתיים עליו. לפיכך, משמעות הביטוי היא "מדינת הלאום היהודי" (או "מדינת היהודים"), ולא "מדינת הדת היהודית". כלומר, זוהי מדינת הלאום של בני העם היהודי, בו נכללים לא רק יהודים אורתודוקסיים אלא גם חילונים, מתגיירים, אנשים שאביהם יהודי אך לא אימם, ודתיים מזרמים מתונים (רפורמים וקונסרבטיבים), ולא מדינה שמתבססת על ההלכה האורתודוקסית.

חשיבות הפרדה היא בקיום ההגינות ביחס הממשל לאוכלוסיה לגבי מספר סוגיות: מתן אפשרות לאנשים חילונים (או "פסולי חיתון" על פי ההלכה) להתחתן שלא דרך סמכות דתית (הרבנות הראשית או כומר/קאדי), ביטול האפליה לטובה של ציבור גדול של אברכים המתפרנסים על חשבון רוב הציבור העובד והמשלם מיסים, קיום תחבורה ציבורית בשבת, כדי לאפשר לרוב הציבור שאינו מחזיק בכלי רכב להתנייד בשישי ושבת (בעיקר כדי לבקר בני משפחה או ליהנות מימי החופש מהעבודה), ועוד.

חזון

חוברת זו פירטה כמה מהרעיונות המרכזיים הדרושים לחברה מתקדמת ונאורה, בנוגע ליחס בין אנשים, ברמה הבינאישית וברמת הכלל.

בחזון של חברה מתקדמת ונאורה, אנשים יודעים לחיות יחד בשלום זה עם זה, לפתור סיכסוכים בדרכי תרבות ועל בסיס כבוד הדדי, ולא באלימות או בכוחניות. הם משתפים פעולה לתועלתם ההדדית. הם מטפחים ומקימים מוסדות חופשיים, דמוקרטיים, פתוחים, ופלורליסטיים, שמאפשרים הזדמנויות לכולם להתפתח, לבטא את כשרונותיהם, ולהגשים את חזונם הייחודי לחיים טובים ולתרומה לעולם. מוסדות דמוקרטיים ליברליים מבוססים על האוטונומיה של האינדיבידואל ויצירתיותו ועל שיתוף פעולה וולנטארי, ומאפשרים איכות חיים גבוהה יותר ליותר אנשים. היתרון של חברות ליברליות דמוקרטיות על פני חברות עם עריצות הוכח בבירור.

החזון הגדול יותר כולל שאיפה להקטין סבל ולקדם תנאים חברתיים חיוביים כדי שלכמה שיותר אנשים תהיה הזדמנות להשיג אושר ומימוש עצמי לטובתם ולטובת כולם. כך האנושות כולה תוכל ליהנות מפירות החופש ולהגיע להישגים הגדולים ביותר.

איך אנחנו יכולים לקדם, תוך שיתוף פעולה, יצירת עולם שליו ומשגשג, בו נתעלה מעל יריבות בין אנשים, קבוצות, ומדינות? איך נוכל להתייחס בכבוד שווה לכל בני האדם, ולבנות קהילה עולמית אמיתית?

בנוסף להכרה בגיוון ובעושר של תרבויות העולם כבעלי ערך, עלינו גם להרחיב את המכנה המשותף התרבותי והמוסרי כבסיס ליחסים טובים בין אנשים בתוך החברה וכתנאי לשלום עולמי. חילופי משלחות למטרות מדעיות ותרבותיות הם חיוניים, וכך גם היכולת לנוע בין מדינות. בנוסף לחובה ולאחריות שיש לכל אחד מאיתנו למדינתו, על כל תושבי העולם לפתח תחושת שייכות לחברה אנושית עולמית אחת.

עלינו לקחת אחריות לחיינו ולרווחת החברה והעולם. אנו קוראים לכם, נשים וגברים בעלי רצון טוב, להצטרף אלינו כדי לקדם את האידיאלים והערכים הנמצלים המפורטים בחוברת זו, למען הגשמת החזון לעולם של חירות, צדק, ושלום.

לחברות נוספות ולמידע נוסף:

פרוייקט ערכים חיוביים

www.positive-values.org